(незвичайних) маневрів та різних способів маніпулювання і введення в оману супротивника.

Більше того, у гібридній війні відбуваються специфічні трансформації самої реальності, в якій завдяки ЗМІ і мережі Інтернет виникають численні нашарування і масово розповсюджуються симулякри.

Загалом, гібридна війна поглинає і перетворює на свій манер характеристики неконвенційних, іррегулярних, нелінійних війн, асиметричних конфліктів, додаючи кібертехнології і потужний інструментарій інформаційно-психологічного впливу, що контекстуально використовується то як ресурс «м'якої сили», то як ресурс «жорсткої сили».

Таким чином, термін «гібридна війна» введено в обіг для відображення багатогранності, багатокомпонентності і, загалом, комплексності сучасних конфліктів за участі державних і недержавних гравців, які проводять скоординовані операції одночасно у фізичному й інформаційному просторах, використовують необмежене розмаїття форм, способів, методів і засобів впливу на супротивника, уникаючи повномасштабного військового протистояння.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НЕБЕЗПЕКИ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

полковник Лукяненко В.В., заступник начальника Харківського національного університету Повітряних Сил з морально-психологічного забезпечення – начальник відділу
Соболєва С. М., кандидат педагогічних наук, доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Сучасні засоби комунікації й обробки інформації створили принципово нові умови існування людини. Реалії постіндустріального (інформаційного) суспільства свідчать про значне зростання об'ємів інформації та створення глобальної інформаційної інфраструктури.

Для сучасного інформаційного суспільства характерним є глобальне зростання обсягів виробництва та споживання інформації. За останні 30 років вироблено інформації більше, ніж за попередні 5 тисяч років. За Е. Тоффлером ми стали свідками виникнення нового типу цивілізації – цивілізації, основою якої є інформація. Відбувається справжня революція в інформаційних технологіях, які ґрунтуються на

досягненнях електроніки, математики, філософії, психології, економіки. Сучасне суспільство наповнене плином інформації, що потребує спеціального осмислення. На думку фахівців, новітні електронні засоби не відокремлюються від традиційних культур – вони їх абсорбують.

Інформаційна сфера, поряд із економічною, виробничою, побутовою, політичною та ін. стає найважливішою сферою суспільного життя. Інформатизація суспільства є особливим соціально-історичним процесом, в якому реалізується інформаційна революція і який веде до нового стану суспільства, так званого інформаційного, або інформаційної цивілізації.

Разом із зазначеним вище інформаційне середовище дедалі створює все більше загроз та небезпек для людини. Бурхливий розвиток нових інформаційних технологій, засобів масової комунікації багатократно збільшили можливості впливу на свідомість і підсвідомість як окремої людини, так і на групи людей та населення країни загалом. Тому проблема дослідження різних видів небезпек інформаційного суспільства та пошук шляхів зменшення впливу їх на людину є сьогодні особливо актуальною.

Аналіз наукової літератури дає можливість зазначити, що вироблено чимало різних концепцій інформаційного суспільства. Одна з таких концепцій свідчить, що інформаційним вважається таке суспільство, у якому:

- будь-який індивід, група осіб, підприємство або організація в будь-якій точці країни і в будь-який час можуть одержати за відповідну плату або безкоштовно на основі автоматизованого доступу та систем зв'язку будь-яку інформацію та знання, необхідні для їх життєдіяльності та вирішення особистих або соціально значущих завдань;

- у суспільстві виробляється, функціонує та доступна кожному індивіду, групі або організації сучасна інформаційна технологія, що забезпечує реалізацію попереднього пункту;

- є розвинені інфраструктури, що забезпечують створення національних інформаційних ресурсів в обсязі, необхідному для підтримки постійного швидкого науково-технологічного та соціально-історичного прогресу. Тобто суспільство в змозі виробляти всю необхідну для життєдіяльності інформацію, і насамперед, наукову.

Сучасний інформаційний простір давно вийшов за межі природного (фізичного) простору та включає додаткові кібернетичні

та віртуальні системи. Вплив інформаційного простору на особистість є очевидним, і він може мати конструктивний (безпечний) і деструктивний (небезпечний) характер.

Основними небезпеками інформаційного простору вважаються так звані інформаційні загрози. У вузькому розумінні інформаційні загрози – це сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства, держави в інформаційній сфері. Інформаційні загрози (у широкому розумінні) це:

- такий інформаційний вплив (внутрішній або зовнішній), при якому створюється потенційна або актуальна (реальна) небезпека зміни напрямку або темпів прогресивного розвитку держави, суспільства, індивідів;

- небезпека заподіяння шкоди життєво важливим інтересам особистості, суспільства, держави шляхом інформаційного впливу на свідомість, інформаційні ресурси та інфосферу машинно-технічних систем;

- сукупність чинників, що перешкоджають розвитку і використанню інформаційного середовища в інтересах особистості, суспільства й держави.

Технічні пристрої, за допомогою яких здійснюється інформаційний вплив на особистість суспільство і державу в ході інформаційного протиборства, називаються інформаційною зброєю. Теоретики відносять до цього виду зброї цілу низку заходів і засобів інформаційного впливу на противника – від дезінформації й пропаганди до засобів радіоелектронної боротьби.

Дезінформація – це свідомо помилкова інформація, що надається супротивникові або діловому партнеру задля більш ефективного ведення бойових дій, співпраці, перевірки на витік інформації і напрями її витоку, виявлення потенційних клієнтів чорного ринку.

Дезінформацією (дезінформуванням) є сам процес маніпулювання інформацією, як-то: введення будь-кого в оману шляхом надання неповної інформації або повної, але вже не потрібної; спотворення контексту, спотворення частини інформації тощо. Мета такого впливу завжди одна – опонент повинен вчинити так, як це необхідно маніпулятору. Отже, дезінформація – це продукт діяльності людини, спроба створити помилкове враження і, відповідно, підштовхнути до бажаних дій та/або бездіяльності.

Слід розрізняти явну дезінформацію та мимовільну дезінформацію, які можуть бути явними або ненавмисними.

Інформаційний тероризм, як ще один вид небезпеки інформаційного простору – це злиття фізичного насильства зі злочинним використанням інформаційних систем, а також умисне зловживання цифровими інформаційними системами, мережами або їх компонентами з метою сприяння здійсненню терористичних операцій або акцій. Інформаційний тероризм застосовується в сфері духовних цінностей, де присутня боротьба політичних, філософських, правових, релігійних, естетичних, інших поглядів та ідей.

Своєрідним інформаційним тероризмом можна вважати:

- непрофесіоналізм і неуцтво впливових осіб (науковців, політиків, журналістів та ін.);
- невірну інтерпретацію та тлумачення перевірених наукою понять;
- неточний, викривлений переклад із інших мов;
- неправильне оформлення документації; брехню та наклепи; підробки, приписки;
- завищення або заниження істинних значень та оцінок реальної інформації.

Інформаційний тероризм поділяться на інформаційно-психологічний (контроль над ЗМІ з метою поширення дезінформації, чуток, демонстрації могутності терористичних організацій) та інформаційно-технічний (завдання збитків окремим елементам і всьому інформаційному середовищу супротивника в цілому: руйнування елементної бази, активне придушення ліній зв'язку, штучне перезавантаження вузлів комунікації тощо).

Найпоширенішими видами інформаційного тероризму є медіа-тероризм та кібертероризм.

Метою медіа-тероризму є дестабілізація суспільства, створення атмосфери громадянської непокори, недовіри до дій та намірів влади, силових структур, покликаних захищати суспільний порядок. Засобами здійснення медіа-тероризму є друковані ЗМІ, мережі ефірних і кабельних мас-медіа, Інтернет, електронна пошта, різноманітні електронні іграшки тощо.

Кібертероризм – це сукупність дій, що включають інформаційну атаку на комп'ютерну інформацію, обчислювальні системи, апаратуру передачі даних, інші складники інформаційної інфраструктури, яка здійснюється злочинними угрупуваннями або окремими особами. Він

спрямований на проникнення в інформаційно-телекомунікаційну систему, перехоплення управління, пригнічення засобів мережевого інформаційного обміну та здійснення інших деструктивних дій.

Не менш серйозною соціально-психологічною небезпекою є й маніпуляція людською свідомістю за допомогою різних видів інформації.

Варто зазначити, що існує відмінність між поняттями «маніпуляція» та «маніпулювання». Так під маніпулюванням розуміються методи і прийоми прихованого соціального управління свідомістю і поведінкою громадян, щоб змусити їх до певної діяльності або бездіяльності. Маніпуляція – це спосіб психологічного впливу, метою якого є зміна спрямованості активності (психічної та ін.) інших людей, що здійснюється непомітно для них.

Дослідники виокремлюють два види маніпуляції свідомістю: оперативну (або ситуаційну) та стратегічну.

Оперативна маніпуляція дозволяє спрямовувати соціально значущі дії людей за допомогою будь-якої соціальної інформації у потрібне русло. Стратегічна маніпуляція полягає в тому, що сформовані протягом багатьох років у свідомості людей цінності, потреби, ідеї, стереотипи, звички самі по собі сприяють підтримці стабільності вигідного маніпуляторові політичного й економічного ладу та можуть бути використані у разі виникнення такої потреби.

Маніпулювання свідомістю людини можна розглядати як своєрідне панування над її духовним станом, керування ним шляхом нав'язування ідей, установок, мотивів, стереотипів поведінки, вигідних суб'єктові впливу. Маніпуляція, у залежності від мети, може бути: явною та прихованою, позитивною й негативною.

Маніпулювання суспільною свідомістю, відвертання її уваги від реальності, створення віртуального світу, якому ніщо не відповідає в об'єктивній соціальній дійсності є основною функцією ЗМІ. Як відомо, в сучасному суспільному житті значне місце посідають симулякри – копії неіснуючих речей та явищ.

Розповсюдження інформації за допомогою засобів масової інформації, у свою чергу, сприяє формуванню певних видів аудиторій споживачів інформації. Їх розглядають як сукупність людей, до яких звертаються ЗМІ, та які сприймають звернену до них інформацію. Дослідники розрізняють чотири типи аудиторії:

- аудиторія з пасивно-споживацьким ставленням;
- активна, соціально зріла;

- інфантильна, з несформованими інтересами;
- «домашня», зі стійкою системою інтересів у сфері дозвілля.

Психологи констатують, що найсуттєвіший вплив ЗМІ справляють на осіб молодого віку. Свідомість молоді є найбільш уразливою та незахищеною від різних маніпуляцій, оскільки для неї притаманні деякі особливості:

- наявність суперечностей у цілісній сукупності всіх складників свідомості молоді;
- певна роздвоєність знань і переконань, емоцій, почуттів та соціальних настанов;
- суперечливість поведінки, недотримання слова;
- певна соціальна незрілість, інфантильність, відставання розвитку свідомості від фізичного розвитку і реалій змін буття молоді;
- збільшення вимог суспільства до молоді та перевірка її на міцність тощо.

Унаслідок несформованості психіки серед молоді часто поширюються різні види девіації, які певною мірою виконують компенсаторну роль. Порушуючи соціальні норми та вимоги, молоді люди тим самим вишукують найбільш прийнятні для себе форми поведінки. Негативно впливають на молодіжну свідомість сцени насильства у фільмах і телепередачах. Це своєрідний «психотероризм», що означає свідоме втручання в ситуацію, яка викликає агресію та неадекватну реакцію молоді.

Небезпекою сучасного інформаційного потоку є його вплив на формування особливого типу мислення людини, так званого «кліпового мислення». Його часто називають ще фрагментарним, калейдоскопічним, мозаїчним, піксельним, колажним тощо.

Картину світу людина з «кліповим мисленням» складає з невеличких клаптиків, фрагментів в режимі коротких, інтенсивних образів спрощеного змісту, які створюють нові образи, ще більш віддалені від реальності. Фрагментарне, нав'язливе подання інформації може мати цілеспрямований характер. Це знижує здібності людини до критичного сприйняття дійсності, призводить до обмеження здатності до тривалої концентрації уваги на певній інформації, ускладнює її засвоєння та аналіз.

Отже, сьогодні людина живе у світі різних подій, потрясінь, катаклізмів та сенсацій. Інформація, яка часто має негативний характер, іноді повністю заповнює внутрішній світ людини, і тому все актуальнішою стає потреба звернення мас-медіа до гуманістичних

цінностей людського буття. Як ніколи гостро постає проблема захисту людини та суспільства від потужного впливу інформаційного середовища.

На індивідуальному рівні захиститися від небезпек інформаційного простору можна, якщо: розрізняти факти та думки, аналізувати інформацію, ставитися до неї з підозрою та критично і робити свої власні висновки, ураховувати суб'єктивні характеристики джерела інформації та його законні можливості доступу до певних документів і матеріалів.

На державному рівні забезпечення безпеки в інформаційній сфері залежить від багатьох факторів, найбільш важливими серед яких є наступні:

- рівень розвитку та стан інформаційного середовища держави, її місце та роль у розвитку глобальної інформаційної цивілізації;
- ефективність системи державної інформаційної політики;
- зацікавленість політичної еліти у підтриманні інформаційної безпеки держави, суспільства і громадянина;
- наявність потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз у інформаційній сфері та здатність держави їх своєчасно їх виявляти;
- наявність негативних зовнішніх інформаційних впливів та здатність держави оперативно їх попереджати;
- володіння методами захисту від інформаційної агресії та навичками ведення інформаційної війни;
- ступінь зовнішньої інформаційної залежності;
- ефективна діяльність засобів масової інформації та комунікації;
- позитивний імідж країни на зовнішньополітичній арені тощо.

БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ І ШЛЯХИ ЇХ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

В.М. Токарєв , кандидат юридичних наук, доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба

Перетворення в політичній, соціально-економічній, військовій та інших сферах суспільного життя в нашій країні спрямовані на розбудову демократичної, правової держави і гостро вимагають розв'язання проблеми корупції,зміцнення дисципліни,